

By, marsk og gæst

By, marsk og geest 21

Kulturhistorisk årbog for Sydvestjylland

Forlaget Liljebjerget
2009

Redaktion: Mette Højmark Søvsø (ansv.), Kirstin Eliassen,
Susanne Benthien, Claus Feveile, Lars Hammer og Søren Mulvad

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2009 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er Sydvestjyske Museers forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til
Anders Sørensen Vedel. Han udgav
i årene 1591-92 otte bøger, der var
"Prentet paa Liliebierget udi Ribe".
Om disse bogudgivelser og trykke-
riet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 978-87-89827-19-3
ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811. Om dette kort,
se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustration på forsiden: Rudeglas fra renæssancen, se s. 57 og 60.

Illustrationer på bagsiden: Prøvesmagning af Hjem IS, se s. 97. Uroksekranie, se s. 6.
Stridsøkse fra enkeltgravstid, se s. 22.

Indhold

Claus Feveile & Kim Aaris-Sørensen	
Uroksekraniumet fra stemmeværket ved Tved Å/Høllet bæk	
– et sjældent zoologisk fund fra Sydvestjylland	5
<i>An auroch cranium from a dam on the river Tved/ Høllet stream</i>	
– a rare zoological find from southwestern Jutland	9
Steen Frydenlund Jensen	
Fladmarksgrave fra høj og flad mark – tre enkeltgravstidsgrave fra Krogsgård	10
<i>Flat field graves from mounds and open fields. Three Single grave culture burials</i>	
<i>from Krogsgård</i>	20
Palle Siemen	
En overraskende gave fra Brokær	22
<i>A surprising present from Brokær</i>	32
Claus Feveile og Mette Højmark Søvsø	
Vikingetidsgravpladsen ved Hunderup	
– 15 jordfæstegrave omkring en storstensgrav fra stenalderen	33
<i>A Viking period burial ground near Hunderup</i>	
– 15 inhumations from around a Stone Age megalithic grave	47
Jens N. Nielsen	
Ruder i Ribe i renæssancen	49
<i>Renaissance glass panes from Ribe</i>	63
Louise Nyholm Kallestrup	
”Svoren til Ild og Brand for hendes Trolddomsgerninger”	64
<i>”Cursed to burning at the stake for her witchcraft”</i>	72
Børge Kjeldsen	
Vestjyske bindebrev	74
<i>Binding letters from Western Jutland</i>	82
Mette Slyngborg	
Hjem IS – en kulturhistorisk undersøgelse	83
<i>Hjem IS – an investigation of its cultural history</i>	99

Vikingetidsgravpladsen ved Hunderup

– 15 jordfæstegrave omkring en storstensgrav fra stenalderen

Af Claus Feveile og Mette Højmark Søvsø

Ved en udgravning på Nørlundvej ved Hunderup i efteråret 2007 fandtes en meget ødelagt jættestue fra stenalderen, og i forbindelse med denne resterne af en urnebegravelse fra yngre bronzealder eller tidlig førromersk jernalder samt bebyggelsesspor fra samme periode. Storstensgraven var ødelagt i nyere tid. Udgravningens hovedresultat var dog fundet af en gravplads fra vikingetiden. Gravpladsen var anlagt ud fra storstensgraven, og talte i alt 15 jordfæstegrave med både børn og voksne individer, heraf en kammergrav og en begravelse i en stammebåd. De fleste grave indeholdt gravgaver af forholdsvis beskeden kvalitet og udformning. Ud fra en samlet vurdering af de genstande, der kunne dateres, og måden at gravlægge på, kan gravpladsens funktionstid dateres til 900-tallet.

Indledning

Landskabet omkring Hunderup er præget af et større engområde, der adskiller de to landsbyer Hunderup og Sejstrup. Terrænet er generelt fladt uden væsentlige topografiske markører. Undergrunden er varieret med partier af sand næsten uden sten, og partier af let leret bakkegrus med en del mindre, op til håndstore sten og få spredte, større sten, hvis største mål er 40-60 cm.

I området omkring Hunderup har vi i forvejen kendskab til fund fra stenalderen og frem til middelalderen. Der er enkeltfund af stenøkser, der findes gravhøje og efterretninger om forsvundne gravhøje. I 2001 gravede museet vest for Hunderup Kirke, og fandt dele af den middelalderlige landsby. Bl.a. fandtes flere huse og enkelte brønde fra 1100-1300-tallet¹. Ved Sejstrup undersøgte i slutningen af 1980'erne en mindre del af en bebyggelse fra germansk jernalder (ca. 400-550 e. kr.)², ligeledes blev der i Sejstrup i 1987 undersøgt en gravhøj med fine begravelser fra bronzealderen (ca. 1500 f.kr.)³. Der var altså fortidsminder fra flere perioder i området, og udgravningen i 2007 tilføjede yderligere interessante, nye resultater.

Forud for udstykning af storparceller syd for Nørlundvej udlagde Sydvestjyske Museer en række søgegrøfter over det berørte område⁴. I de østligste grøfter fremkom bebyggelsesspor fra overgangen mellem bronzealder og tidlig førromersk jernalder (500-200 f.kr.). Desuden fandtes enkelte skår af ornamenteret tragtbægerkeramik fra tiden 3500-3300 f. kr. (fig. 2). Denne type

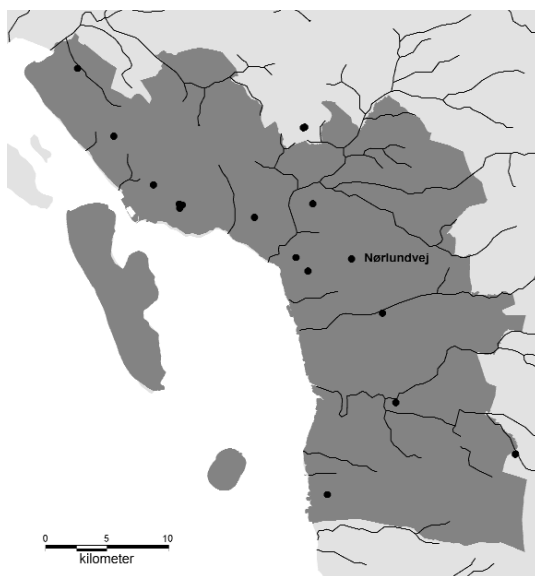

Fig. 1. Vikingetidsgravpladser i det sydvestjyske område.

Viking period burial grounds located in southwestern Jutland.

keramik ses gerne som offergaver i forbindelse med jættestuer, og sammen med tilstedeværelsen af flere store sten tydede det på, at der måtte findes en ødelagt storstensgrav på stedet. Da muldjorden blev trukket af ned til undergrundssandet fik vi dog først og fremmest en glædelig overraskelse; i undergrundssandet tegnede sig, udover stolpehuller og andre anlægsspor, rektangulære mørke plamager i varierende størrelse, men med omtrent samme orientering (NØ-SV). Der var ingen tvivl

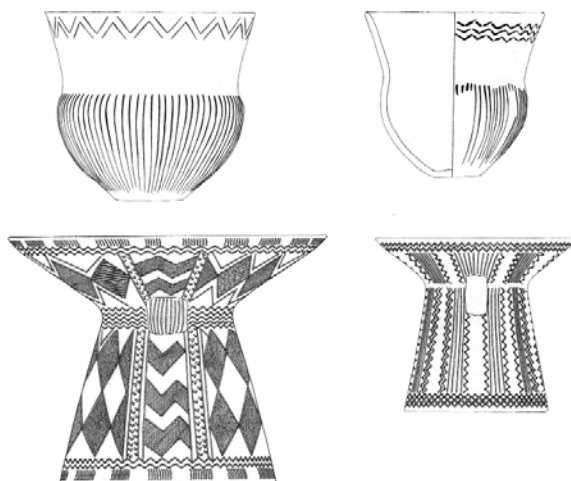

Fig. 2. Til venstre: Keramikskår fra Tragtbægerkulturen fundet ved udgravningen (ASR 1909 x7, x25). Foto: SJM. Til højre: Eksempler på Tragtbægerkulturens offerkeramik. Efter Jensen 2004a s. 405.

To the left: Pottery sherds of the Funnel Cup culture found during the excavation (x7, x25). To the right: Examples of sacrificial ceramics related to the Funnel cup culture.

om, at vi havde fundet en gravplads. Gravene strakte sig i et bredt bælte fra den ødelagte storstensgravs område og mod sydvest (fig. 5). Udfra gravenes udseende og orientering dateredes de til vikingetiden. Gravpladsen var ikke erkendt i søgegrøfterne, og oveni glæden var det en påmindelse om, at det er vanskeligt at fange alle fortidsminder ved hjælp af søgegrøfter. I det følgende vil udgravningsresultaterne blive fremlagt i kronologisk rækkefølge.

Storstensgraven fra yngre stenalder (tragtbægerkultur, ca. 3500-3300 f.kr.)

Det stod hurtigt klart, at den storstensgrav, vi søgte efter, var blevet plyndret for sten. Dens omtrentlige udstrækning gav sig til kende ved plamager af meget lys kulturjord, hvori fandtes mere af den førnævnte keramik, samt stykker af brændt flint. Knust og/eller brændt flint blev ofte brugt som underlag for gulvet i storstensgravene, eller som tættende, isolerende fyld mellem de store sten⁵. Midt i området med lys kulturjord var en nedgravning med mørkere fyld, tydeligvis et moderne plyndringshul. Det blev tømt i håbet om at finde

enkelte store sten, der endnu lå på deres oprindelige plads, for den angav jo højst sandsynligt placeringen af selve gravkammeret; det er her, man har gravet ned for at få fat i de store sten. Der var store sten, men de lå løst i den omrodede fyld. Nogle få, mindre sten lå muligvis in situ, men det kunne ikke afgøres med sikkerhed. Fund af glas og nyere tids keramik i den omrodede jord daterede plyndringen til 1800-1900-tallet. På Original 1 kortet fra 1820 ses det, hvorledes et ældre vejforløb slår en bue på dette sted (fig. 4). Det ældre vejforløb respekterede tydeligvis storstensgraven. Det nye vejforløb, som er det der findes i dag, er derimod helt lige, og det kan meget vel være byggeriet af den nye vej, der blev anlæggets endeligt. De store sten er brugt til byggeri eller sprængt til skærver til vejfyld. Vi fandt i øvrigt afsprængte stenflager under udgravningen af resterne af anlægget, der tyder på det sidste. I det stenfattige vestjyske område har det været fristende at tømme storstensgravene for brugbare sten; i Esbjerg Kommune kendes i dag kun 40-50 stk. bevaret, de fleste kun som ruiner. Fundet i Hunderup er derfor en vigtig tilføjelse til periodens bebyggelsehistorie.

På trods af at stortstensgraven var så ødelagt, gav udgravningen os flere indikatorer på, hvordan anlægget omtrent må have set ud før plyndringen. Det moderne plyndringshul angav gravkammerets omtrentlige størrelse og let ovale facon (ydre mål: ca. 5x3 m). Keramikken koncentrerede sig især i området umiddelbart syd for jættestuen, hvilket tyder på, at indgangen til anlægget har været her. På fig. 3 ses en plan af en jættestue fra Gammelenge ved Højer, forsøgsvis lagt ind over vores udgravningsplan. Det er sandsynligvis et anlæg svarende til dette i størrelse og konstruktion, der har ligget ved Nørlundvej. Et sådant anlæg består af en indgangstunnel, som ender i et ovalt gravkammer liggende på tværs i forhold til indgangstunnelen. Det hele er dækket med jord, og højranden er markeret af en kreds af større sten. Anlægstypen kaldes en jættestue, hvor indgangen ender i kam-

merets langside, hvorimod den hos en dysse ender i en kortsider⁶. Gravkamrene blev typisk anvendt til flere begravelser, nogle gange over meget lang tid. Der er ofte givet gravgaver med som flintøkser eller ravperler.

En urnegrav fra yngre bronzealder eller førromersk jernalder (ca. 800-200 f.kr.)

Lettere spredt i fylden fra den moderne plyndring af megalitgraven, lå skårene af et mindst ét finere, glittet kar, samt en håndfuld brændte knogler, der sandsynligvis er menneskeknogler⁷. Skår og knogler må stamme fra en urnebegravelse, nedgravet i megalitgravens højfyld, som er ødelagt sammen med hele gravanlægget engang i 1800-tallet (fig. 3). Urnebegravelsen dateres ud fra keramikens udformning til overgangen mellem yngre bronzealder og tidlig førromersk jernalder (ca.

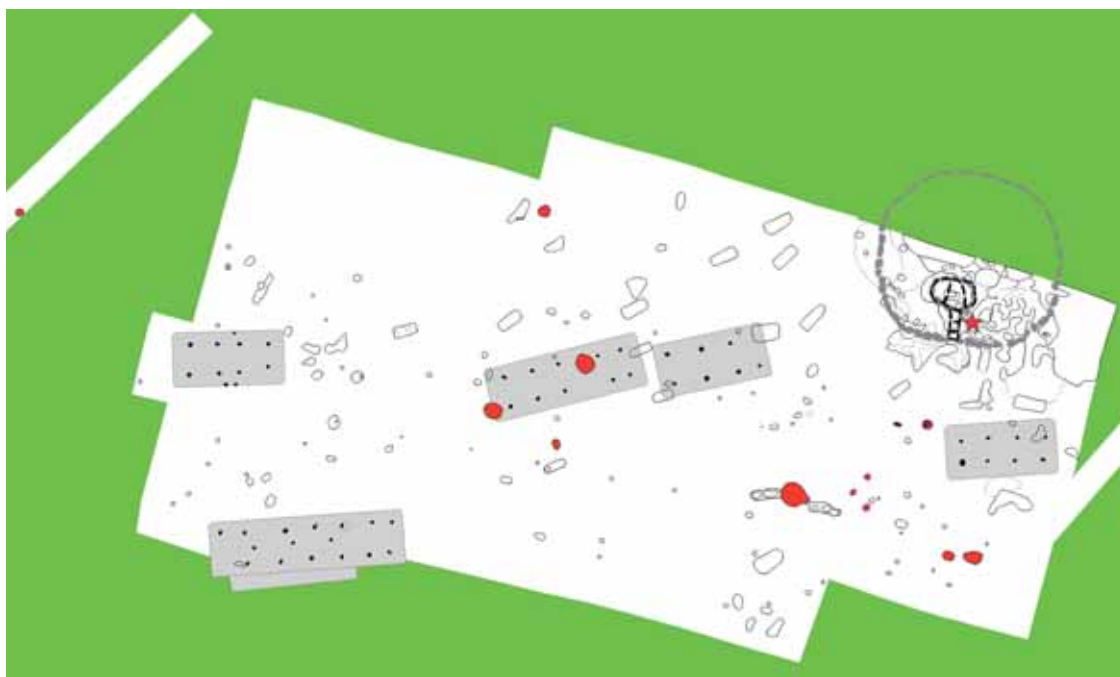

Fig. 3. Udgravningsplan med angivelse af fund fra yngre stenalder og yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder. Planen af en jættestue fra Gammelenge ved Højer er lagt henover den næsten forsvundne jættestue i Hunderup for at anskueliggøre dens mulige oprindelige udstrækning og opbygning. Den røde stjerne angiver fundstedet for den forstyrrede urnegrav fra yngre bronzealder eller ældre førromersk jernalder. Den førromerske bebyggelse er angivet med gråt, og kogestensgruber tilhørende bebyggelsen med rødt.

Excavation plan with highlighted finds from the Late Stone Age and Late Bronze Age/ Early Pre-Roman Iron Age. In order to illustrate the possible original extent and size of the original passage grave, the plan of the passage grave from Gammelenge near Højer, is here overlaid, with the plan of the nearly erased passage grave from Hunderup. The red star indicates the find spot for the disturbed urn grave dated to the Late Bronze Age or Early Pre-Roman Iron Age. The Pre-Roman settlement is highlighted in grey and cooking-stone pits belonging to the settlement are indicated with red.

Fig. 4. Udsnit af Original I kort over "Hunnerup Bye" fra 1820, som er en kopi af et ældre kort. I højre side af kortet ses landsbyen Hunderup, i højre hjørne kirken. Udgravningsfeltet med rekonstruktion af storstensgravens omtrentlige udstrækning er markeret med rødt. Som det ses, slår landevejen en lille bue nord for anlægget. © Kort og Matrikelstyrelsen.

Section of the Original I Map of 'Hunnerup village' from 1820, which is a copy of an older map. The village of Hunderup is seen on the right hand side, with the church in the high corner. Plan of the excavation site with a reconstruction of the Megalithic grave estimated extent highlighted in red. As can be seen, the road clearly makes a slight turn on passing north of the site.

800-200 f.kr.). Urnen kan være en begravelse fra den bebyggelse, som beskrives i det følgende.

Bebyggelse fra førromersk jernalder

(ca. 500-200 f.kr.)

Syd og vest for jættestuen blev mindst fem hustomter fra ældre førromersk jernalder (ca. 500-200 f.kr.) afdækket (fig. 3). Husene giver sig til kende som parvise rækker af tagbærende stolper, hvis nederste del er det eneste, der i dag kan fortælle os om husets konstruktion. Husene har været 10-17 m lange. Sydvestligst i feltet ses to hustomter liggende oveni hinanden, de er altså ikke samtidige, men har afløst hinanden. Vi kan ikke afgøre, om de øvrige huse er samtidige, eller om det f.eks. er den samme gård, der ses i flere faser. Vi har ikke afgrænsningen på bebyggelsen, men den

kan meget vel fortsætte udenfor udgravningsfeltet. På fig. 3 ses med rød markering affalds- og kogestensgruber, som er lavet af beboerne i husene. Kogestensgruber er rester efter tilberedning af mad ved hjælp af varme sten, et typisk træk fra netop denne periode. Bebyggelsen dateres ud fra hustomternes udseende, keramikken samt kogestensgruberne. Bebyggelsen lå tæt op ad jættestuen, og den har helt sikkert stået som et vigtigt monument for beboerne.

Vikingetidsgravpladsen (900-tallet)

Gravpladsen og de døde

Da et vikingetidssamfund i nærheden valgte at anlægge en gravplads her, stod storstensgraven stadig intakt som et markant punkt i det ellers flade landskab. Der er ingen tvivl om, at forfædre-

nes imponerende gravanlæg har haft betydning i datidens menneskebevidsthed, og der findes da også andre eksempler på, at man også i denne periode af forhistorien har begravet sine døde tæt ved langt ældre høje eller megalitanlæg⁸. Gravpladsen strækker sig i et bredt bælte på ca. 20x40 m fra storstensgraven mod sydvest (fig. 5). Eftersøgning af flere grave mod vest, syd og øst gav intet resultat, og vi regner derfor med, at gravpladsens afgrænsning i disse retninger er klarlagt. Derimod er der en lille chance for, at der kan være et par grave mere mod nord, under Nørlundvej. Desuden kan der have været en vikingetidsbegravelse i storstensgraven, måske en "begyndergrav" for gravpladsen. Ved udgravningen af resterne af jættestuen blev der dog ikke fundet spor af gravgods eller andet, der kunne tyde på dette. Gravpladsen omfattede i alt 15 begravelser, alle jordfæstegrave. De fleste var ikke særligt dybe, mellem 10 og 60 cm under udgravningsfladen, hvortil skal lægges det oprindelige muldlag. Den kalkfattige undergrund betyder, at bevaringstilstanden for organisk materiale er meget dårlig. Tandemalje fandtes i flere af gravene, ligesom der i enkelte tilfælde var bevaret mindre dele af knoglerne, typisk fra de kraftige lårbensknogler eller lidt af kraniet. Yderligere partier af skeletterne kunne registreres som farvespor, men i en del tilfælde var det slet ikke muligt at erkende det gravlagte lig. Det betyder, at knoglematerialet fra denne gravplads ikke bidrager med ny viden om den menneskelige fysik i vikingetiden. Næsten alle gravene (12 stk.) havde en størrelse, der betyder, at de gravlagte antagelig har været voksne, eller i det mindste teenagere. To af gravene var dog så små, at der må være tale om spæd- eller småbørnsgrave (grav 4 og 14), og et enkelt individ kunne ud fra tandresterne bestemmes til sandsynligvis at være et større barn (grav 9). I tre af gravene var der bevaret så meget tandemalje, at en vurdering af den afdødes alder kunne foretages (grav 9, 12 og 15)⁹.

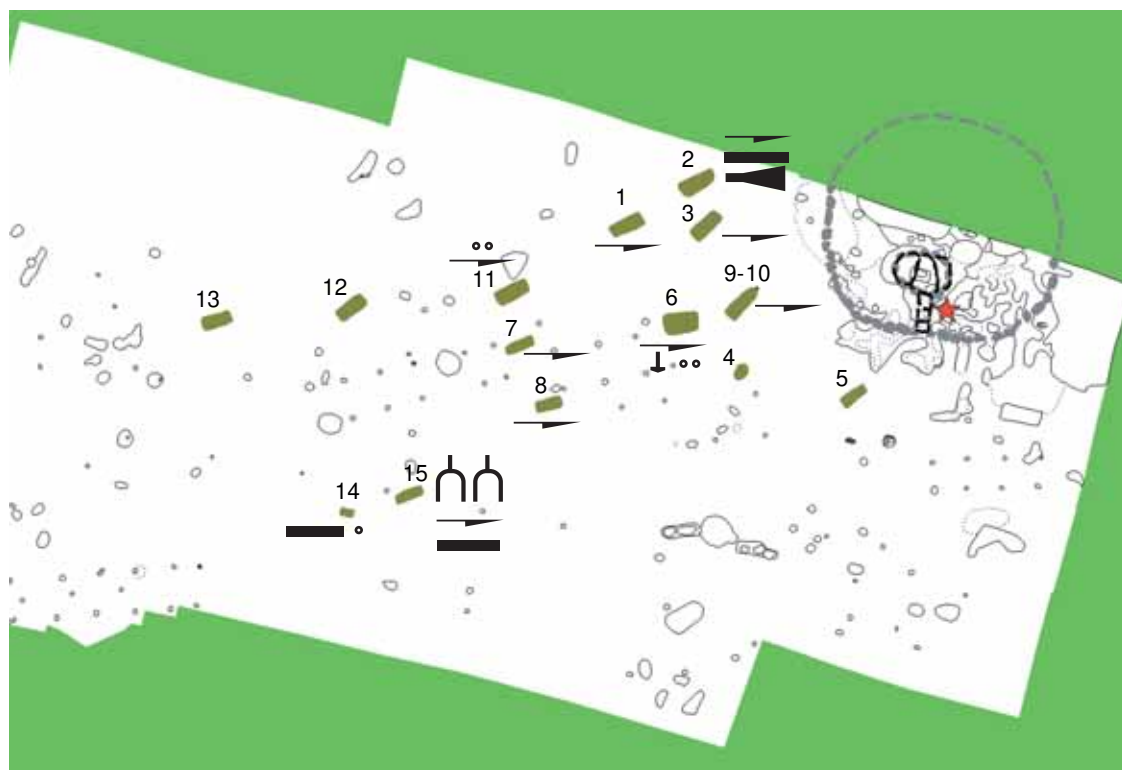
Gravene var næsten alle orienteret i længderetningen ca. nordøst-sydvest. I fire af gravene var der spor efter kister (grav 2, 3, 11, 12). I ét tilfælde var der brugt dele fra en lille båd som kiste (grav 10), mens der i et andet tilfælde har været bygget et kammer af enten korte lodrette eller lange, vandret placerede planker (grav 6).

Gravskikken

Vikingetidens gravskik var meget varieret, og afspejler et samfund med mange regionale og sociale forskelle. Overordnet set findes både brandgrave og jordfæstegrave, men indenfor hver af disse grupper er der stor variation. Der findes brandgrave under små, lave høje og under cirkulære, ovale, trekantede eller firkantede høje. Brandgravene findes også i ældre høje eller under flad mark. Brandgravene kunne også være brandpletter, urnebrandgruber og urnegrave. Jordfæstegravene findes også i høje eller under flad mark. De kan indeles i jord-, kiste- og kammergrave. Det almindeligste er den enkle jordgrav, hvor den døde er nedlagt direkte i jorden. Under kistebegravelser hører planke- eller bulkister, eller den døde kunne begraves i et trug eller en båd. Mere stil er der over begravelserne i vognfadinger, som synes forbeholdt fornemme kvinder, eller kammergrave med gravhuse over¹⁰.

Generelt kan man sige om udviklingen i gravskikken, at begravelserne i yngre germansk jernalder langt overvejende var brandgrave, mens der i løbet af 800-årene skete et skift til næsten udelukkende jordfæstebegravelser. Gravpladsen ved Nørlundvej svarer med sine jordfæstegrave til gravpladserne ved både Grimstrup og Gammelby, mens disse gravpladser adskiller sig fra f.eks. St. Darum Tjæreborg og Ribe, der enten omfatter grave fra både ældre og yngre germansk jernalder samt vikingetid, eller består af både brandgrave af varierende karakter samt jordfæstegrave¹¹. En del af denne forskel kan forklares kronologisk; gravpladsen ved Nørlundvej kan være anlagt så sent, at skiftet til jordfæstegrave havde fundet sted. En del af brandgravene i f.eks. Ribe og Tjæreborg var dog placeret så højt i forhold til undergrunden, at tilsvarende gravtyper næppe ville være bevaret ved Nørlundvej. Det kan altså ikke udelukkes at det billede, vi får af gravpladsen – både kronologisk og i forhold til gravskikken – kun er et udvalgt betinget af bevaringsforholdene på stedet.

Kun i ét tilfælde er der en relation mellem to grave (grav 9 og 10), så man kan se, at den ene grav er yngre end den anden, mens den interne rækkefølge ikke kan afgøres ved de andre grave. Det er ikke muligt ud fra oldsager, kistespor eller andet at fastslå, i hvilken rækkefølge begravelser-

Signaturforklaring:

—▲— Kniv

—▤— Økse

—█— Anden jerngenstand

Sporer

Torshammer

••• Perler

Fig. 5. Udgravningsplan med angivelse af vikingetidsgravpladsens udstrækning med gravnumre og markering af fund.

Excavation plan with the extent of the Viking period burial ground highlighted together with grave numbers and finds.

ne er foretaget, og heller ikke at udskille en ”begyndergrav” hvorfra de øvrige har spredt sig. Det kan som nævnt skyldes at en sådan grav har været placeret i storstensgravens højfyld – hvor den altså på udgravningstidspunktet har været helt ødelagt.

Der sås ingen sikre spor af, at gravene har været markeret på jordoverfladen. Sandsynligvis har de været markeret på en eller anden måde, f.eks. med de forholdsvis store sten, som findes i området. Sådanne markeringer med sten afsætter sjældent spor i undergrunden, så de kan være svære at påvise. De store sten i gravfylden ved grav 15 kan dog være sådanne, nedsunkne, markeringssten. Et indirekte tegn på, at gravene har været markeret, sås ved grav 10 og 9. Grav 10 var gravet direkte

ned i grav 9, sandsynligvis med fuldt overlæg, og holdt sig fint indenfor dennes nedgravning (se nedenfor).

Efterbegravelse

I et enkelt tilfælde var der foretaget en efterbegravelse. Grav 10 indeholdt en voksen person, gravlagt i en udspændt stammebåd eller en del af en sådan. Oveni denne grav var et stort barn eller en halv voksen person gravlagt (grav 9). Da nedgravningen til grav 9 fint holder sig indenfor grav 10's nedgravning, er der sandsynligvis tale om en handling foretaget med overlæg. Det kan ikke afgøres, om de afdøde var i familie med hinanden, men det er en oplagt tolkning.

Store sten i gravfyld

Grav 15 adskiller sig fra de øvrige grave på flere måder. Dels ved gravudstyret, som omfattede et par sporer, og dels ved de to hele kampesten, og en flis af en tredje, som lå i gravfylden (fig. 6, 7 og kataloget grav 15). Efter muldafrømningen ved udgravningens start ragede de to af stenene op over undergrundsniveau. Sten af samme størrelse fandtes spredt i undergrunden, så det kan ikke udelukkes, at der er tale om naturligt forekommende sten, der er gravet frem ved gravlæggelsen og blot er anbragt tilbage øverst i fylden uden noget egentligt formål. Den ene af stenene ragede dog så højt op, at den oprindeligt kan have fungeret som en markering af graven på jordoverfladen. Gravfylden er nogen tid efter gravlæggelsen sunket sammen, og stenen er dermed også sunket ned. En anden mulig forklaring er, at stenene er ment som en sikring mod at den afdøde gik igen. Der kendes en række andre eksempler fra vikingetiden og i øvrigt andre perioder, på, at den døde er ”holdt nede” i graven med store sten. Fra Hedeby kendes f.eks. 29 jordfæstegrave med sten i hoved- eller fodende, og på en vikingetidsgavplads ved Gerdrup på Sjælland var en kvinde gravlagt med sten over sig, i øvrigt i selskab med en halshugget træ¹². Hvad der taler imod dette er, at stenene ikke var lagt direkte på liget, men lå højere oppe i gravfylden.

Genstande

I 10 af gravene var der medgivet gravgaver (fig. 5). I langt de fleste tilfælde er det knive, som må regnes for personlige genstande, der hørte til påklædningen. I enkelte af gravene findes andre typer genstande: jernsporer ved fødderne og et remendebeslag (grav 15), enkelte glas- eller ravperler (grav 6, 11 og 14), en torshammer af jern (grav 6) og en jernøkse (grav 2). I grav 2 og 14 fandtes jerngenstande, som ikke har kunnet bestemmes. Med undtagelse af perlerne var samtlige genstande af jern, og de var alle ret dårligt bevarede.

Kun få af gravgaverne giver mulighed for en nærmere arkæologisk datering. Sporerne i grav 15 kan udfra tornens længde og vinkel i forhold til bøjlen dateres til 900-tallet (fig. 7)¹³. Remendebeslaget fra samme grav er stavformet¹⁴. Sådanne kendes i større antal fra gravpladsen ved Hedeby.

Beslaget har i den ene ende et nittehul til fastgørelse i remmen. Oftest har selve staven og den frie ende profilerede led, og beslaget fra Hunderup har en indsnævring i spidsen, der kunne tyde på, at den ender i en profileret knop. Beslaget er dog så dårligt bevaret, at det er svært at afgøre præcist, hvordan det har set ud. Stavformede remendebeslag dateres til 900-tallet¹⁵. Øksens og knivenes facon er ikke specielt karakteristiske (fig. 8). Både knive og økser er redskaber, hvis form ikke ændrer sig særlig meget over tid. Perlerne, som fandtes, er heller ikke tidstypiske i en grad, så de kan hjælpe med en nærmere datering.

Torshammeren er symbol på guden Tor, og hængesmykker med torshamre blev brugt som lykkebringende eller beskyttende amuletter¹⁶. De kendes fra 800-1000-tallet, og kan have forskellige udformninger. De forekommer hyppigst mod vikingetidens slutning, fra 900-tallet og frem, ofte i sammenhæng med kæde og perler¹⁷. På samme tid vandt kristendommen indpas, og torshammerens popularitet ses som modsvar til de små kristne hængeskors som kendes fra samme periode. Der er flere fund der viser de to religioners sameksistens, f.eks. en støbeform til både kors og torshammer fra anden halvdel af 900-tallet fra Trendgården i Nordjylland¹⁸. Torshammeren fra Hunderup har været flankeret af tre perler, to af glas og en af rav (fig. 9). Smykket har været monteret på en snor, hvis rester stadig findes bevaret i perlernes huller. Det var placeret i skødet på den afdøde, måske har den gravlagte haft det i hænderne. Også torshammersmykkets tilstedeværelse kunne pege på en datering til 900-tallet.

I grav 2 var der udover en kniv og en økse et aflangt, fladt stykke jern, firsidet i den ene ende og rundet i den anden. Det kunne i formen minde om et ildstål som kendes fra Birka, men er ret spinkelt, og typen er også ret sjælden. Det kan også være et, ganske vist usædvanligt stort, rembeslag eller det kan være en helt anden type genstand¹⁹.

Træ, tekstiler og læder

Metalgenstande var dårligt bevaret, men til gengæld var der på mange af dem bevaret aftryk af tekstil fra dragter. På de fleste af knivene var en del af træskaftet og i nogle tilfælde rester af læderskeder og aftryk af tekstil bevaret. En af læderske-

Fig. 6. Grav 15 under udgravning. Til venstre: To af stenene i gravfylden. Til højre: Stenene er fjernet, og resterne af den døde er frilagt. Foto: SJM.

Grave 15 under excavation. To the left: Two of the stones in the grave-fill. To the right: The stones have now been removed and the remains of the inhumed have been uncovered.

Fig. 7. Sporer fra grav 15. Til venstre: Sporene afdækket i udgravningssituationen. Til højre: Den ene spore efter konservering. Sporer af denne type dateres til 900-tallet. Foto: SJM.

Spurs from Grave 15. To the left: Spurs uncovered during excavation. To the right: One of the spurs after conservation. Spurs of this type are dated to the 10th century.

Fig. 8. Økse fra grav 2 (x81) og jernkniv fra grav 6 (x57).
Foto: SJM.

Axe from Grave 2 (x81) and an iron knife from Grave 6 (x57).

derne er muligvis dekoreret med et meget enkelt zig-zag lignende mønster. På torshammersmykket fandtes fibre fra den snor, der har holdt torshammer og perler sammen²⁰.

Datering

Samlet set må gravene henføres til samme periode ud fra deres orientering, fyld samt topografiske placering. De få oldsager fra gravene, der kan dateres, peger med størst sandsynlighed på 900-tallet.

Afrunding

Vi kender ikke placeringen eller størrelsen af den bebyggelse, der har hørt til gravpladsen. 15 grave – hvis pladsen er totalundersøgt – er jo ikke alverden, så måske er det kun beboerne fra en enkelt eller få gårde der har benyttet gravpladsen, eller den har været benyttet i meget kortere tid, end vi på nogen måde i dag kan afgøre. Bebyggelsen, hvorfra de døde er gravlagt, må ligge et sted i nærheden, og en spændende, fremtidig opgave for museet er naturligvis at finde den.

Flere ting viser os, at gravpladsen er hedensk. Dels er gravenes orientering endnu ikke helt øst-vestlig, som den skal være i kristen sammenhæng, og dels er der gravgaverne, som jo forsvinder med kristendommens overtag. Torshammeren er et direkte udtryk for, at disse mennesker troede på de

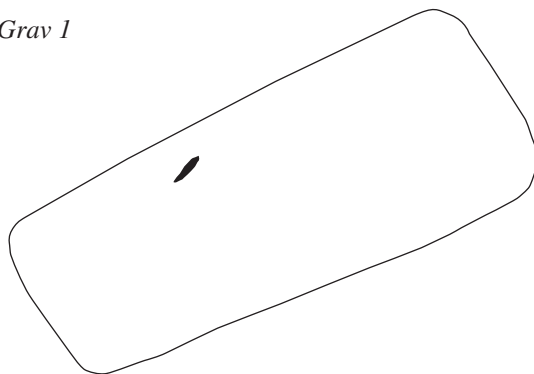
Fig. 9. Torshammer med perler fra grav 6 (x58). Torshammerens længde: 4,5 cm. Sammen med tre perler har torshammeren været trukket på en snor. Foto og tegning efter røntgen: SJM.

A Thors hammer with beads from Grave 6 (x58). The length of the Thors hammer: 4,5 cm. The Thors hammer was hung on a string together with three beads.

gamle guder og gerne skilte med det. Kristendommen var i 900-tallet på fremmarch i Danmark, men skiftet fra hedenskab til kristendom er sket over længere tid, hvor de to religioner begge har været praktiseret, og man har udtrykt sit religiøse tilhørsforhold bl.a. ved hjælp af symboler.

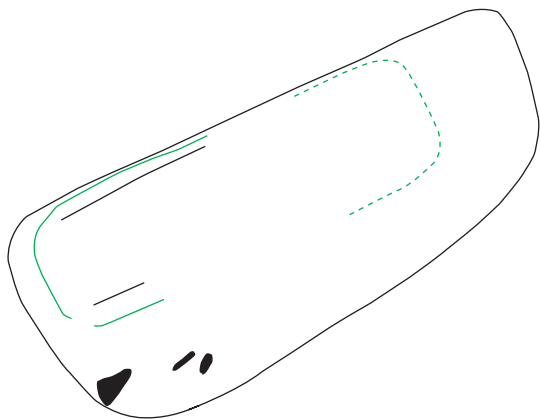
Katalog

Grav 1

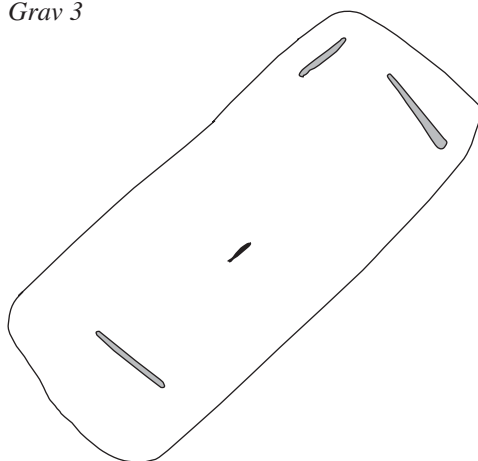
ØNØ-VSV-orienteret jordfæstegrav, ca. 2,35 x 0,85-95 m. Ca. 21 cm dyb under udgravningsfladen. Ingen spor efter skelet, tandemalje eller kiste. Omtrent midt for den nordvestlige langside fandtes en jernkniv, med grebenden mod sydvest. På knivens metaldele er aftryk af træskaftet bevaret, samt muligvis andet organisk materiale fra skede eller dragt. Knivens længde: 15,5 cm.

Grav 2

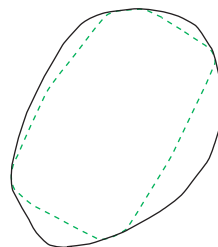
ØNØ-VSV-orienteret jordfæstegrav, ca. 2,55 x 0,85-1,15 meter. Ca. 38 cm dyb under udgravningsfladen. Gravbunden var noget forrykket mod nordvest med et mål på ca. 1,9 x 0,6 meter. Ned i undergrunden kunne der i begge sider i gravens vestende iagttages ganske svage spor/aftryk efter de langsgående planker fra en formodet kiste. Ingen spor efter skelet eller tandemalje. I nedgravningens sydvestende, tæt op ad sydsiden, men udenfor kistespor, var der placeret tre jerngenstande: en økse, en kniv og en genstand, som ikke har kunnet bestemmes. Øksen (x81, fig. 8) lå nærmest op ad gravsiden og var orienteret på en måde, så økseskaftet kan have ligget hen langs gavlenden på graven, med mindre øksen sekundært er drejet en smule, så skaftet i stedet for oprindeligt har ligget langs gravens sydøstside. På øksen er bevaret aftryk af en meget grov lærred²¹. Øksens længde: 16 cm, bredde over æggen: 10,5 cm. Jernkniven lå med grebenden mod sydvest (x82). Omkring bladet er bevaret en rest af læderskeden, samt lidt tekstil, måske fra afdødes dragt. Knivens længde: 13 cm. Den tredje jerngenstand, som ikke har kunnet bestemmes (x83) lå tæt sammen med og omtrent parallelt med kniven. Længden er 10,7 cm, bredde: 1,9-2,5 cm, tykkelse: 0,7-0,8 cm. Desuden et firkantet pladefragment og en jernnitte (x83).

Grav 3

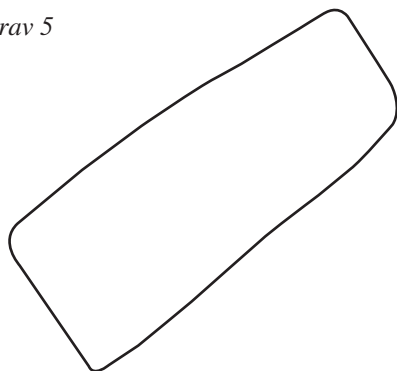
NØ-SV-orienteret jordfæstegrav ca. 2,30x 0,95 meter. Ca. 20 cm dyb under udgravningsfladen. Ned i undergrunden kunne der i begge gavlender og langs en del af den nordvestlige langside iagttages svage spor/aftryk efter planker fra en formodet kiste. Ingen spor efter skelet eller tandemalje. Omtrent centralt i graven fremkom en jernkniv (x9). Kniven lå med grebenden mod sydvest. Kniven har delvist bevaret træskaft. På bladet ses rester af læder fra skeden bevaret. Bl.a. ses et par syhuller fra skeden ved overgangen mellem greb og blad. Knivens længde: 14 cm.

Grav 4

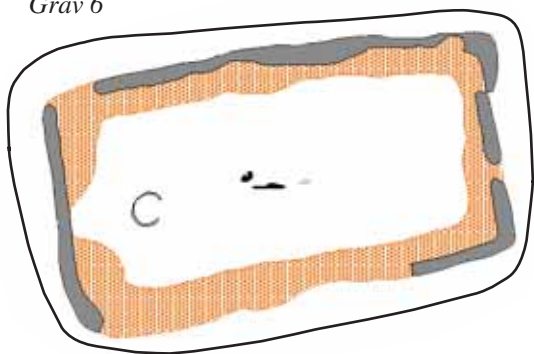
NØ-SV-orienteret jordfæstegrav. I overfladen oval nedgravning, tolket som formodet barnegrav. Mod bunden ændrede faconen sig til en mere rektangulær facon, ca. 1 x 0,6 meter, orienteret NNØ-SSV. Ca. 60 cm dyb under udgravningsfladen. Ingen gravgaver, kistespor eller spor efter skelet eller tandemalje. Opfattet som jordfæstegrav ud fra form, størrelse og fyld, samt ud fra ligheden med grav 14.

Grav 5

NØ-SV-orienteret jordfæstegrav, ca. 1,90 x 0,65-80 meter. Ca. 36 cm dyb under udgravningsfladen. Ingen spor efter skelet, tandemalje eller kiste. Ingen gravgaver.

Grav 6

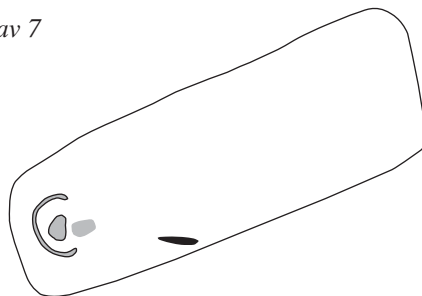

ØNØ-VSV-orienteret jordfæstegrav med kammerkonstruktion. I overfladen ca. 2,35 x 1,40 meter. Ca. 40 cm under overfladen lidt mere regulær nedgravningsform, ca. 2,16 x 1,20, idet særligt nordvestsiden var noget skrånende. På gravbunden fremkom få rester fra den nederste del af kraniet samt få knoglespor centralt i graven, antagelig bækken/lårknogle. Centralt i graven lå gravgaverne: en jernkniv med grebenden mod sydvest (x57, fig. 8). Knivens læderskede er delvist bevaret, og har muligvis haft et præget, enkelt mønster. Længde: 12,5 cm. Desuden havde den døde et smykke, sammensat af en torshammer og tre perler, med i graven (x58, fig. 9). Torshammeren er af jern, længden er ca. 4,5 cm. I den ene ende er et ophængningshul. Den ene perle er af grønt glas med en hvid bølge. Diameter: 1,8 cm. De to andre er af rav, diameter: 1,3 cm. Perlerne er alle ringformede. De har flankeret torshammeren, det hele

var holdt sammen af en snor, hvoraf stadig ses rester i ravperlehullet. Der er bevaret tekstilrester eller aftryk af sådant mellem glasperlen og torshammeren, enten fra snoren eller dragten.

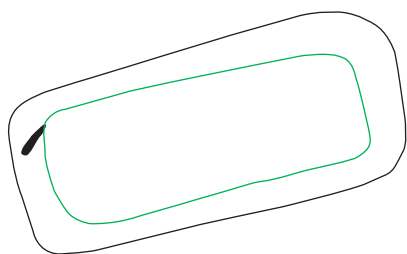
I bunden af graven tegnede nedgravningen til en smal væggrøft sig, ca. 15-20 cm bred og op til ca. 22 cm dyb under gravbunden. I denne sås yderst en svagt mørkere farvning af jorden – aftryk efter de træplanker, der har udgjort kammeret. Kammerets indre mål er ca. 1,94 m i længden og tilsyneladende svagt trapezoidt, med en bredde i nordøst på ca. 94 cm og i sydvest ca. 1,06-8 m. Der blev gjort forsøg på at udskille de enkelte planker fra hinanden, men der lykkedes kun i ganske begrænset omfang: Midt for den nordøstlige gavl ses aftrykket efter en planke på ca. 34 x 5-6 cm. Det kan altså ikke udelukkes, at kun gavlene har været af lodretstående plankestykker, mens langsiderne evt. kan have bestået af ét langsgående, bredt plankestykke. Højden af plankerne kunne ikke afgøres, hverken i forbindelse med fladegravningen ned til gravbunden, eller i profilen. Muligt spor efter plankelåg på kammerkonstruktionen sås i profilen, hvor der langs gravbunden (ovenpå jernkniven) og op ad nordvestsiden kunne ses et op til 5-6 cm tykt aftryk af et formodet kammerlåg. Sporet kan med sikkerhed følges ca. 20 cm (usikkert op til 30 cm) over gravbunden og angiver muligvis kammerets højde.

Grav 7

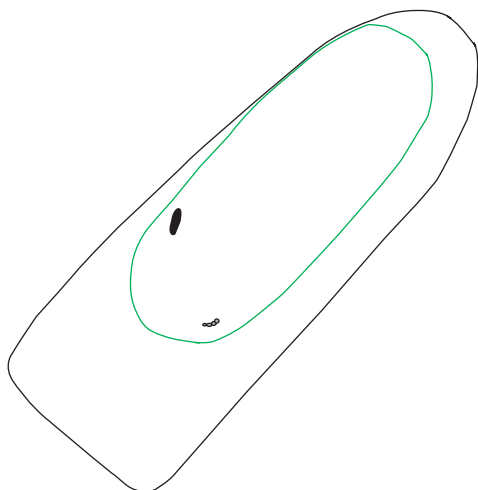
NØ-SV-orienteret jordfæstegrav, ca. 2,00 x 0,70 meter. Ca. 30 cm dyb under udgravningsfladen. I sydvestenden rester efter kraniet og tandemalje. Knogledelene var meget nedbrudte og bløde. Omtrent midt for den sydøstlige langside fandtes en jernkniv, med grebenden mod sydvest (x41). Der er rester af træskaft, læder med syhuller og tekstil på kniven. Længde: 14,5 cm.

Grav 8

ØNØ-VSV-orienteret jordfæstegrav, ca. 1,85 x 0,85 meter. Ca. 45 cm dyb under udgravningsfladen. Ingen rester efter skelet eller kistespor. Knogledelene var meget nedbrudte og bløde. Ved den sydvestlige ende, lidt op ad gravsiden, fandtes en jernkniv med grebenden pegende lidt opad nærmest mod syd (x45). Der er en del af træskaftet bevaret, og herpå ses spor af læderbevikling. Længde: 15 cm.

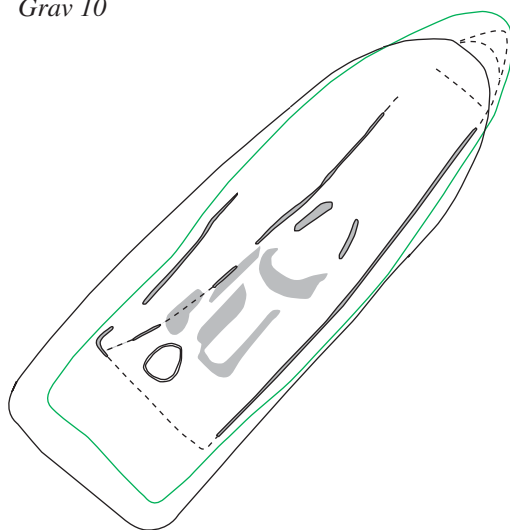
Grav 9

NØ-SV-orienteret jordfæstegrav, ca. 1,82 x 0,7 meter. Ca. 32-35 cm dyb under udgravningsfladen. Nedgravningen til grav 9 blev i fladen opfattet som en forstyrrelse ned i grav 10. Først da den nordøstlige ende var gravet ca. 15-20 cm ned, stod nedgravningskanterne tydeligt og det blev da konstateret at grav 9 var anlagt direkte ned i og indenfor nedgravningen af grav 10. I den sydlige del af sydvestenden fandtes få rester af tandemalje. Ved den nordvestlige langside fremkom en jernkniv (x50). En del af knivens træskaft er bevaret, des-

uden aftryk af tekstil²². Knivens længde: 12,5 cm. Tandresterne bestod af emaljestumper. En analyse viste, at de overvejende syntes at stamme fra mælketænder om end enkelte godt kan være fra blivende tænder. Der er med overvejende sandsynlighed tale om et barn, men det kan ikke præciseres nærmere end fra nyfødt til halvvoxsent. Kønnen kan ikke afgøres²³.

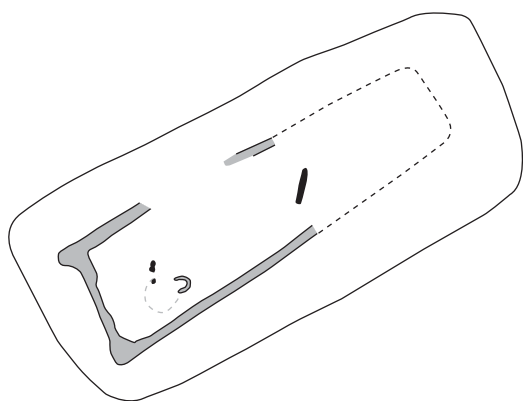
Grav 10

NØ-SV-orienteret jordfæstegrav. Ca. 20 cm. under udgravningsfladen. Længden var ca. 2,60 meter, mens den var forøget til ca. 2,70 m en halv meter dybere. Nordøstenden var således undergravet. Nær overfladen var bredden op til ca. 95 cm (bredest i sv-enden) og i et dybere niveau ca. 0,8-85 meter. Graven var ca. 90 cm dyb fra udgravningsfladen. Nedgravningens form var let tilspidset mod nordøst. Dette blev forklaret, efterhånden som kistesporene tegnede sig. Det viste sig, at der var tale om en udspændt stammebåd (eller i det mindste den forreste halvdel af en sådan). Mod nordøst var formen tilspidset, og kistesporene var her mere massive, mens den langs siderne bestod af ganske tynde formuldede striber. I et niveau ca. 15 cm over nedgravningens bund kunne det iagttages, at båden/kisten ikke fyldte hele nedgravningen. Mod sydvest var der således et ca. 30 cm kistetomt areal. Nedgravningens bund var noget afrundet både langs siderne og ved sydvestenden, antagelig et resultat af at det var en stammebåd,

der skulle ned i hullet. Båden kunne især følges langs siderne og enderne, mens bådens bund (under skelet-sporene) ikke kunne registreres med sikkerhed. I gravens nordvestlige side blev der registreret et langsgående formuldet spor - antagelig spor efter et delvist nedskredet kistelåg. I profilen kunne det dog kun følges over en kortere del af gravens bredde. Sporene efter gravens skelet var mere komplette end hovedparten af de øvrige grave. Således kunne kraniet, dele af overkroppen og lårknoglerne tydeligt udskilles. På trods af de relativt gode bevaringsforhold fandtes ingen tandemalje. Måske var personen helt eller næsten tandløs? Graven indeholdt ingen gravgaver.

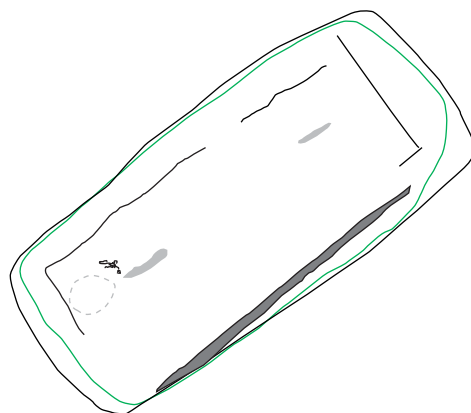
Grav 11

NØ-SV-orienteret jordfæstegrav, der ca. 30 cm under udgravningsfladen tegnede sig som en meget regulær aflang nedgravning, ca. 2,2 x 1,03 meter. I sydvestenden få spor efter kraniet samt tandemalje. Der kunne ikke registreres andre skeletspor. Tæt ved kraniet – antagelig omkring halsen, fremkom to sikre perler. Den ene er en ringformet, blå glasperle, diameter: 1 cm (x64). Den anden er en skiveformet ravperle, diameter: 1,1 cm (x65). Omtrent midt i graven fandtes en jernkniv, med grebenden mod syd (x68). Der var rester af knivens træskaft, og i bladenden var nedbrudte rester af en læderskede samt ved knivspidsen, udenpå læderet, rester af en fin lærredsvævning hvor strukturen tydeligt kan ses²⁴. Knivens længde: ca. 12,5 cm. Kistesporerne fremstod klart i gravens sydvestlige del, men blev fejlagtigt næ-

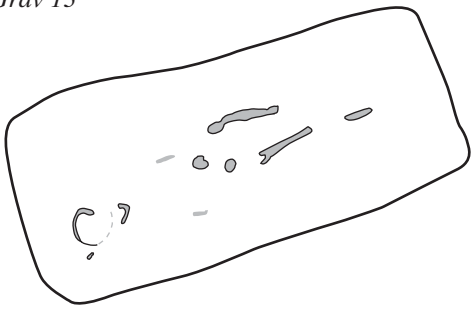
sten bortgravet inden registrering i nordøstenden, hvor de derfor er stiplede ind (længden er præcis indenfor 5-10 cm). Kisten består af ret kraftige kistespor, hvor langsiderne tilsyneladende rakte lidt ud over sydvest-gavlen. Længde ca. 1,90 meter, let trapezoid: ved sydvest-gavlen ca. 60 cm, ved profil ca. 48 cm.

Grav 12

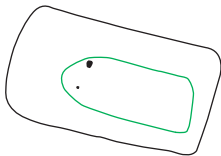
NØ-SV-orienteret jordfæstegrav ca. 2,2 x 0,95 meter. Nedgravet ca. 30 cm under udgravningsfladen. I sydvestenden få spor efter kraniet samt velbevarede tandkroner, der kunne opdeles i over og underkæbe. Desuden kunne dele af rygraden og en anelse af underbenenes placering registreres som farvespor. Der sås ingen gravgaver. Kistespor kunne erkendes som helt tynde formuldede striber, hvor det ser ud til at langsiderne er forskubbet i forhold til gavlene. Det skyldes antagelig at kisten er skredet sammen mod sydøst, således at de langsgående spor er forrykket i forhold til "lodret". Ved nordøstgavlen kan kisten ses at være mindst 64 cm bred, mens den i profilen er ca. 75 cm bred. Bredden i sydvestgavlen kunne ikke registreres i fuld bredde. Kisten har dog antagelig været svagt trapezoid og ca. 1,95 m lang. Der sås ingen sikre spor efter kistelåg. Analyse af tandrester: Der ses emaljerester fra mindst ni tænder, alle blivende. På grundlag af en vurdering af slid kan det dreje sig om tænder fra et 15-20 årigt individ, om end en lidt højere alder (maksimalt 30 år) ikke kan udelukkes. Kønnen kan ikke bestemmes²⁵.

Grav 13

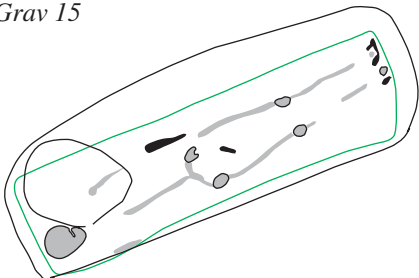
NØ-SV-orienteret jordfæstegrav ca. 2,05 x 0,90 meter. Nedgravet ca. 20 cm under udgravningsfladen. I sydvestenden fremkom relativt velbevarede spor efter kraniet samt tandemalje. Desuden kunne få dele af rygraden og dele af bækken/lårknogler og underbenenes placering registreres. Ingen kistespor blev erkendt. Ingen gravgaver.

Grav 14

Ø-V-orienteret jordfæstegrav, i fladen ca. 0,95 x 0,56 m. Nedgravet ca. 20 cm under udgravningsfladen. Ingen spor efter skelet eller kiste. I vestenden fremkom en nedbrudt glasperle (x59). Glastperlen er meget nedbrudt, så den oprindelige farve er svær at se. Den er ringformet, diameter: 1 cm. Desuden lå der en jerngenstand i graven, et beslag eller lignende, som ser ud til at være delvist fortinnet (x60). Muligvis kan denne uhensigtsmæssigt være havnet i gravfylden. Gravbunden havde et omfang på ca. 60x28 cm, og det antages derfor, at der må være tale om en spædbarnsgrav.

Grav 15

NØ-SV-orienteret jordfæstegrav, der ca. 20 cm under udgravningsfladen målte ca. 1,95 x 0,60 meter. I toppen af fylden to hele kampesten og en flis af en tredje. Stenenes største mål: ca. 50 cm. Den vestligste rakte op over udgravningsfladen, mens den østliges overkant lå lige under udgravningsfladen. Nedgravningen fremtrådte meget tydeligt i den lyse sandundergrund. Omtrent midt for gravens nordvestlige langside fremkom en jernkniv, der med sikkerhed havde grebenden mod nordøst (x70). Kniven har rester af træskaftet samt af skebens læder. Længde: 15,5 cm. Mellem den døde ben fandtes et stavformet remendebeslag (x78). Længde: 6,8 cm., fortykket i begge ender. Det er muligvis delvist fortinnet. I den ene ende er et nittehul, den anden ende har en indsnævring, muligvis en profileret knop. Der er bevarede rester af fintvævet tekstil i den ene ende, sandsynligvis fra dragten. Ved den gravlagtes fødder fremkom et sæt sporer med tilhørende ringformede remspænder til fastspænding på skoen (x73-x76, fig. 7). Sporene nærmest stod op langs nedgravningskanten og har tydeligvis været fastspændt til fødderne (skoene) ved gravlægningen, idet højre fods hælknogle lå på plads inde mellem sporens to arme (fig. 7). Tornen på sporerne er vinklet i forhold til bøjlen. Sporenes spidser ser ud til at være dekoreret med ringe af et andet metal end jern, muligvis indlægninger af tin eller sølv. Desuden er der ved på selve sporerne og remspænderne rester af tekstil, læder og muligvis pels fra dragt og remme²⁶. Selve skelettet var relativt velbevaret, idet dele af kraniet og området omkring hoften/knæene havde knoglestruktur, mens en større del af det øvrige skelet kunne registreres som farvespor. Desuden fandtes tandemalje. Højre bens hælknogle var ligeledes relativt velbevaret, nok som følge af nærheden til jernsporen. Ligets længde målt i graven var ca. 1,75 meter. Analyse af tandrester: Der foreligger rester fra mindst 13 tænder, alle blivende. På grundlag af slid skønnes alderen at være ca. 20-25 år med en usikkerhed på ca. 5 år til hver side. Kønnen kan ikke bestemmes ud fra tandresterne, men gravudstyret tyder på, at det er en mand²⁷.

Noter

1. ASR 1442, Møllevænget.
2. ASR 870.
3. ASR 629.
4. ASR 1909, Nørlundvej.
5. F.eks. Ethelberg et al. 2000 s. 96; Jensen 2004a s. 369.
6. Ethelberg et al. 2000 s. 96.
7. Ingen af de brændte knogler var så karakteristiske, at det med sikkerhed kunne konstateres, om de var humane. De ligner dog de brændte knogler, som normalt findes i urnerne.
8. F.eks. gravpladsen ved Over Hornbæk ved Randers, en 900-tals gravplads med over 100 grave, anlagt i vifteform udfra en stenalderhøj. Jensen 2004a s. 340; se også Stoumann 2007 s. 211, 216.
9. Lynnerup 2008.
10. Jensen 2004b s. 336-381; Eisenschmidt 2004 s. 91-92.
11. Eisenschmidt 2004 s. 251 ff., Stoumann 2007 s. 220.
12. Eisenschmidt 2004 s. 76; Jensen 2004 s. 346; se også Grøn et al. 1994 s. 147.
13. Eisenschmidt 2004 s. 149-150: Henvi sning til Anne Pedersens phd afhandling fra 1995.
14. Beslaget er så dårligt bevaret, at det ikke er gengivet her.
15. Eisenschmidt 2004 s. 123-124.
16. Gräslund 1992 s. 190.
17. Eisenschmidt 2004 s. 129.
18. Viking og Hvidekrist kat. nr. 195.
19. Personlig oplysning af Silke Eisenschmidt: type 3 variant c hos: Hårdh 1984 s. 156f.; Arbman 1940 taf. 145:8.
20. Alle oplysninger om tekstiler i artiklen er baseret på konserveringsrapport ASR 1909 K38, og Lise Ræder Knudsen 2009.
21. Knudsen 2009.
22. Knudsen 2009.
23. Lynnerup 2008.
24. Knudsen 2009.
25. Lynnerup 2008.
26. Knudsen 2009.
27. Lynnerup 2008; Sådanne remendebeslag er mandsudstyr, se Eisenschmidt 2004 s. 124.

Litteratur

- Arbman, H. 1940: Birka I. Die Gräber. Tafeln. Uppsala MCMXL.
- Eisenschmidt, S. 2004: *Grabfunde des 8. Bis 11. Jahrhunderts zwischen Kongeå und Eider. Zur Bestattungssitte der Wikingerzeit im südlichen Altdänemark*. Band 5.1 & 5.2.
- Ethelberg, P., E. Jørgensen, D. Meier & D. Robinson 2000: *Det Sønderjyske Landbrugs Historie*. Sten- og bronzealder.
- Jensen, J. 2004a: *Danmarks Oldtid*. Stenalder 13.000-2.000 f.Kr.
- Jensen, J. 2004b: *Danmarks Oldtid*. Yngre Jernalder og Vikingetid 400 e.Kr.-1050 e.Kr.
- Grøn, O., A. H. Krag og P. Bennike 1994: Vikingetidsgavpladser på Langeland.
- Gräslund, A. 1992: Torshammare, hängkors och andra amulethängen. I: *Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800-1200*. 1992, s. 190-191.
- Hårdh, B., 1984: Feuerstahle. I: Arwidsson, G. (red.), 1984: *Birka II:1. Systematische Analyse der Gräberfunde*. Birka Untersuchungen und Studien II,1. Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm, s. 155-160.
- Knudsen, L. R. 2009: Tekstilanalyser. ASR 1909 K39.
- Konserveringsrapport, konserveringscenter Vest 2009. ASR 1909 K38.
- Lynnerup, N. 2008: Antropologisk rapport vedrørende tandemaljer. ASR 1909 K32.
- Roesdahl, E. 1993: *Viking og Hvidekrist: Norden og Europa 800-1200*.
- Stoumann, I. 2007: Vikingetidsgrave ved Esbjerg. *Archäologie in Schleswig. Arkæologi i Slesvig* 10, 2003, s. 207-224.

SUMMARY

A Viking period burial ground near Hunderup – 15 inhumations from around a Stone Age megalithic grave

During an excavation at Nørlundvej near Hunderup in the autumn of 2007, a badly destroyed Stone Age passage grave was uncovered (fig. 1-4). During the same ombearing, the remains of a Late Bronze Age or Early Pre-Roman Iron Age urn

burial together with traces of the contemporary settlement were also uncovered (fig. 3). The Megalithic grave had been destroyed at some point in the modern period. The main result of the excavation was the uncovering of a Viking Period burial ground (fig. 5-9). The burial ground was laid out from the Megalithic grave and numbered 15 graves in all with children and adult individuals. All the graves were earthen inhumations orientated ca. northeast-southwest. Four of the graves exhibited traces of a coffin (graves 2, 3, 11, 12). In one of the graves the deceased was buried in a part of a dugout canoe (grave 10) and another grave contained a chamber grave (grave 6). 12 of the graves were of such a size, that the inhumation was most probably made for an adult or at least an adolescent (grave 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15). Two of the graves were so small, that they must have been made for babies or small children (grave 4, 14) and one individual could on the basis of dental remains be from a large child (grave 9). Three of the graves contained well preserved dental remains enabling an estimation of age (grave 9, 12 og 15). Skeletal remains were nearly totally degraded and apart from the sparse remains of tooth enamel in some graves, bone tissue was either totally absent, preserved merely as an outline trace or was very porous indeed. The majority of the graves contained grave goods of a rather modest quality and type. The most common grave goods were knives, but there was also a single axe, a pair of spurs, beads and a hanging jewellery ornament with a Thors hammer and beads. On the basis of the grave goods and burial customs, the burial ground can be most probably dated to around the 10th century.

Claus Feveile
Museumsinspektør, Sydvestjyske Museer
Odins Plads 1, 6760 Ribe
cf@sydvestjyskemuseer.dk

Mette Højmark Søvsø
Arkæolog, Sydvestjyske Museer
Odins plads 1, 6760 Ribe
mhs@sydvestjyskemuseer.dk